

Universität Regensburg

Universität Regensburg · D-93040 Regensburg

Filozofická fakulta
Studijní oddělení
Nám. Jana Palacha 2
110 00 Praha 1

PHILOSOPHISCHE FAKULTÄT III
SPRACH- UND LITERATURWISSENSCHAFTEN
Bohemicum/
Institut für Slavistik

Prof. Dr. Marek Nekula
Telefon +49 941 943-3526, -3525
Telefax +49 941 943-1861

marek.nekula@sprachlit.uni-regensburg.de
www.bohemicum.de

7. prosince 2011

Posudek na disertační práci

„Das Sprachmanagement in großen multinationalen Unternehmen deutscher Herkunft in der Tschechischen Republik / Jazykový management ve velkých nadnárodních podnicích německého původu v České republice“

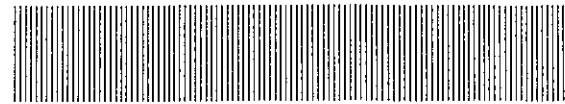
Olivera Engelhardta, M.A.

Disertační práce Olivera Engelhardta se vyznačuje novým materiálem, kontextualizací tohoto materiálu ve výzkumu jazykového kontaktu obecně a komunikace v mnohonárodních firmách zvláště, která svědčí o autorově přehledu po oboru, a v neposlední řadě také o velmi dobré, zažité znalosti metodologie, z níž autor vychází. Autor má navíc dar systematicky, srozumitelně a transparentně popsat jak svoje metodologická východiska, tak svůj postup při získávání a interpretaci materiálu, jehož jádro je k disertaci v transkribované podobě připojeno ve zvláštní příloze.

Východiska a cíle práce:

Formulování východisek a cílů své práce věnuje autor dostatek prostoru mj. v úvodní kapitole své disertace. Cíl své práce vidí v „empirickém popisu vícejazyčné komunikace“, který opírá o příklady dvou mnohonárodních firem, v nichž se mu podařilo nahrát celkem 19 částečně strukturovaných interview s narativními částmi, která Lamnek charakterizuje jako interview epizodická. V podstatně menší míře se autor opírá o zúčastněné pozorování (celkem dvě nahrané interakce) a písemné dokumenty. Při sběru i vyhodnocení dat usiluje o postižení sociálního fungování jazyka v kontaktní situaci ve smyslu fishmanovském, nikoli o systémový popis interferencí, proměny jazykového systému apod.

Při interpretaci materiálu se opírá o analýzu diskurzu, konverzační analýzu a teorii jazykového managementu. Metodologicky se hlásí k etnometodologii a kvalitativním metodám, popis vícejazyčné komunikace odvozuje z dat a usiluje o komplexní a zhuštěný popis jazykové situace ve dvou německých firmách operujících i v Česku, aniž by si nárokoval reprezentativnost.

I když není pochyb o tom, že popis je skutečně odvozený z dat, opakovaným důrazem na to, že tento popis není modelový, vzniká dojem, jako by autorovi nakonec přece jen šlo spíš o předvedení metodologie a méně již o poznání jazykové situace v dané oblasti jazykové situace v ČR. To je s ohledem na její proměnlivost a komplexnost možná i správný přístup. Přesto by možná stálo za to danou analýzu ještě výrazněji propojit směrem k jiným analýzám jazykové situace v mnohonárodních firmách a především by stálo za to položit si otázku validity získaných dat, modelovosti dané analýzy apod.

Členění a obsah:

Již v úvodu autor nabízí základní definice a předjímá tak základní členění práce. Ta se dále člení do těchto kapitol: (2) koncepční a teoretické základy, (3) popis metodiky výzkumu a sběru dat, (4) vnitropodniková jazyková politika, (5) dorozumívací strategie v interakci, (6) jazyková krajina ve firmě A, (7) konstrukce identit v podnicích, (8) překladatelé a tlumočníci, (9) shrnutí a výhled.

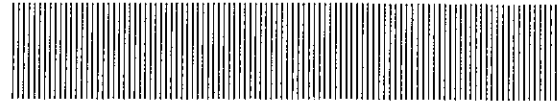
Už členění práce naznačuje, že autorova studie pokrývá všechny relevantní oblasti jazykového popisu kontaktní situace. Kromě vyjasnění metodiky je pozornost věnována interní i externí komunikaci, jazykovému plánování ve firmách, v němž se vedle jazykové situace v České republice reflektuje branže, rozsah i dosah firmy i firemní jazyková kultura. Odpovídající prostor je věnován také konkrétní interakci, promítnutí jazykové situace ve firmě do každodenního prostoru a konečně i konstruování sociálních identit aktérů ve firmách, které jsou v různých situacích různou měrou odkázány na překladatele a tlumočníky.

Provedení:

V druhé kapitole autor s odkazem na H. Garfinkela a H. Sackse na jedné straně vysvětluje principy etnometodologické analýzy, tedy v kostce i celkovou, sekvenční a preferenční organizaci interakce a organizace korektur v interakci, přičemž si všímá i členské kategorizační analýzy, na druhé straně v návaznosti na J. V. Neústupného a J. Nekvapila představuje teorii jazykového managementu s ambicí smířit kvalitativní výzkum opřený o data s kvalitativním výzkumem opřeným o teorii. V tom je jisté novum autorovy studie, zatímco síla výkladu v této kapitole spočívá spíše v jeho systematičnosti a jasnosti než v jeho obsahové či metodické novosti.

V třetí kapitole autor přibližuje možné metody kvalitativního výzkumu včetně těch, s nimiž z různých důvodů nepracoval (followup interview...). Pozornost věnuje i technice, transkripci, roli explorátora apod. Ani ve výkladu metod a metodiky výzkumu nevidím žádné zvláštní inovace, svou systematičností, reflektovaností a jasností si výklad i zde jednoznačně získává čtenáře, jemuž ukazuje, jak lze v kvalitativním významu adekvátně sbírat a vyhodnocovat data.

Ve čtvrté kapitole se autor věnuje vnitropodnikové jazykové politice, přičemž ji začleňuje do kontextu jazykové politiky státu. Z materiálu odvozuje její nástroje na firemní úrovni: firemní jazyk, jazyková kvalifikace lidských zdrojů, vizualizace dvojjazyčnosti, využití profesionálních tlumočnicků a překladatelů, další vzdělávání zaměstnanců.... Zde by přitom bylo možné intenzivněji navázat na výzkum jiných badatelů v této oblasti. Ve čtvrté kapitole si autor všímá také různých strategií „jazykové politiky“ či řešení interkulturní situace (adaptace, neadaptace a standardizace a forem

smíšených...). Zmíněné strategie ilustruje na vlastním materiálu, přičemž zde nelze přehlédnout orientaci na teorii, běžnější jsou totiž smíšené formy.

Pátá kapitola je věnována dorozumívacím strategiím v interakci. Z makroúrovně organizovaného jazykového managementu tak autor sestupuje na mikroúroveň jazykové interakce a jednoduchého jazykového managementu. Dělení na mikro a makro je přitom jistě možné, je třeba ale vidět, že v mikro jazykové interakce se reflektuje makro organizovaného jazykového managementu. Odchytky od norem a očekávání jsou v interakci reflektovány, hodnoceny a podle potřeby odstraňovány, dochází ovšem i přehodnocování opatření organizovaného jazykového managementu, což lze reflektovat jako cyklus střídání mikro-makro-mikro...

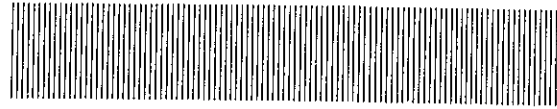
Autor ve svém výkladu vychází z hloubkové analýzy dvou výseků z interview, v nichž se reflektuje jazyková interakce ve firmě. Pozoruhodné je rekonstrukce vlivu „plánování“ budoucích interakcí jedním z manažerů na konkrétní interakci, v níž se mísí formy adaptace, neadaptace atd. Zde by bylo zajímavé na širším korpusu sledovat, jak se dané dorozumívací strategie (adaptace, neadaptace, standardizace...) uplatňují v konkrétních interakcích, jakou funkci v ní mají apod. Zvláštní pozornost autor v této kapitole věnuje jednak reciproční kontaktní normě a náznakům receptivní mnohojazyčnosti, jednak zjednodušenému jazyku, pravidlu zpětné vazby a využívání podpůrných pomůcek v interakci. Právě rekonstrukci existence tzv. kontaktní normy z empirických dat přitom považuji za jeden z podstatných přínosů autorovy práce. Z dat vychází i přihlídnutí ke komunikaci telefonické a komunikaci elektronické, které se také svými „úhybnými strategiemi“ liší od běžné interakce. Otázky, jak a za jakých okolností se uplatňuje která norma a jaké tyto normy vykazují přednosti a limity, mají pak v interkulturní komunikaci i svou praktickou relevanci.

Zvláštní pozornost je v šesté kapitole věnována jazykové krajině, tedy promítnutí nebo nepromítnutí mnohojazyčnosti firmy do každodenního (vizuálního) prostoru. To přirozeně souvisí s jazykovými ideologiemi, jež se uplatňují v té které firmě. Autor svou kapitolu – jistě při vědomí, že operuje s jiným typem dat a že silněji zachází do etnografie komunikace – označil jako appendix. V tom smyslu lze přijmout, že je zde sice odkaz na manžele Scollonovi, že zde ale není reflektována mezitím obsáhlá literatura k tomu tématu (viz práce Jaworského etc.), které z věd o kultuře vešla i do jazykovědy.

K interakci na jazykovém rozhraní přirozeně patří i konstrukce sociálních rolí v interakci i v tzv. Interkulturním diskurzu (srov. P. Auer). Tou lze jazykovou hranici překračovat či dekonstruovat, nebo ji naopak zvýrazňovat a rekonstruovat. I zde by bylo možno ve výkladu odkazovat na řadu dalších autorů (D. Shiffrin, A. de Fina aj.), data a jejich analýza nicméně autora vedou správným směrem i bez těchto citačních cviků. Jazykově etnické i jiné sociální identity jsou tedy v interakci předmětem vyjednávání a mají v interakci zpravidla specifickou funkci – autor si všímá především těch užití, kde dochází ke korekturám, tj. kde jsou příslušné identity výsledkem reflektovaného interakčního úsilí.

Autor se při své analýze sociálních identit tzv. „expats“, „němečtí kolegové“ aj. vztahuje ke členské kategorizační analýze, aplikuje ji také na konceptualizaci firmy a vysvětluje takto kategorizace typu „mezinárodní firma“, „německý podnik“, „podnik uprostřed Česka“ či „česká fabrika“. Tyto kategorizace propojuje směrem k interakčním strategiím, jak se uplatňují v konkrétních firmách.

Osmou kapitolu autor věnoval překladatelům a tlumočnickům, kteří ke komunikaci na jazykové hranici nutně patří. Věnuje se tak překladatelské a tlumočnické činnosti, ať už je v interakci

vykonávána takto označoványi, nebo jinými aktéry. Na základě interview i zúčastněného pozorování autor rekonstruuje překladatelství identity a role (průhledný „stroj“ vs. expert vybavený odbornou a komunikační kompetencí), a to vzhledem k organizovanému jazykovému managementu dané firmy.

Formální stránka práce:

Práce po formální stránce (členění, jazyk, transkripce a prezentace dat, bibliografie, citace...) bez výhrad splňuje požadavky kladené na odbornou studii na dané úrovni.

Hodnocení práce:

Autor svou prací nepochybně naplnil očekávání spojená s disertační prací, tj. s přehledem ji začlenil do metodologie oboru, prokázal pozoruhodnou znalost teorie a zároveň ji s přehledem uplatnil při sběru a interpretaci vlastního materiálu, přinesl také nové věcné poznatky a propojil je do výzkumného kontextu a v některých bodech zpřesnil analytický aparát užívaný také jinými autory. Třebaže to nebylo jeho primárním cílem a třebaže to u disertační práce ani není nutnost, naznačil ve výhledu také možná praktická využití svého výzkumu. Práci tak doporučuji k přijetí a obhajobě, resp. provedení rigorózního řízení.